

ტურისტული აქტივობების გავლენა ეკონომიკურ კავშირებსა და ნდობის მშენებლობაზე შეჩერებულ კონფლიქტებში: აფხაზეთის მაგალითი

DOI: <https://doi.org/10.52340/bal/2026.01.06>

ლარისა დოლიკაშვილი

საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი,
<https://orcid.org/0009-0007-3064-3487>
l.dolikashvili@seu.edu.ge

ლარისა თაქალაშვილი

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, პროფესორი,
<https://orcid.org/0000-0003-1126-6464>
speaker@sou.edu.ge

აბსტრაქტი

თანამედროვე მსოფლიოში კონფლიქტები კვლავ მნიშვნელოვან პრობლემად რჩება და სერიოზულ გავლენას ახდენს, როგორც რეგიონულ უსაფრთხოებაზე, ისე სოციალურ და ეკონომიკურ განვითარებაზე. კონფლიქტით დაზარალებულ რეგიონებში ხშირად ფერხდება ეკონომიკური საქმიანობა, იზრდება უმუშევრობა, მცირდება მოსახლეობას შორის ნდობა და სუსტდება თანამშრომლობის შესაძლებლობები. აღნიშნული პრობლემები განსაკუთრებით თვალსაჩინოა საქართველოს შემთხვევაში, სადაც აფხაზეთის რეგიონის კონფლიქტებმა მნიშვნელოვნად შეაფერხა, როგორც რეგიონული განვითარება, ისე საზოგადოებებს შორის ურთიერთობების აღდგენის პროცესი. ასეთ პირობებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ისეთ პრაქტიკულ გზებს, რომლებიც მშვიდობის დამყარებას ხელს შეუწყობს არა მხოლოდ პოლიტიკური შეთანხმებების, არამედ ყოველდღიური ეკონომიკური ურთიერთობების მეშვეობით.

ტურიზმი წარმოადგენს ერთ-ერთ იმ სფეროს, რომელსაც შეუძლია კონფლიქტურ გარემოშიც კი პოზიტიური როლის შესრულება. მიუხედავად არსებული უსაფრთხოების რისკებისა და ინფრასტრუქტურული პრობლემებისა, სწორად დაგეგმილი ტურისტული საქმიანობა ქმნის სამუშაო ადგილებს, ხელს უწყობს ადგილობრივი ბიზნესის განვითარებას და ამყარებს ეკონომიკურ კავშირებს სხვადასხვა საზოგადოებას შორის. ამგვარად, ტურიზმი შეიძლება იქცეს ერთგვარ ეკონომიკურ ხიდად, რომელიც კონფლიქტის შედეგად დაშორებულ მხარეებს შორის ურთიერთობას ამარტივებს და თანამშრომლობის საფუძველს ქმნის, მათ შორის ისეთ სენსიტიურ კონტექსტებში, როგორიცაა აფხაზეთის რეგიონებთან დაკავშირებული ურთიერთობები.

საკვანძო სიტყვები: ტურიზმი; აფხაზეთი; შეჩერებული კონფლიქტები; მშვიდობის მშენებლობა; ნდობის აღდგენა; ეკონომიკური თანამშრომლობა; სოციალური კავშირები.

THE IMPACT OF TOURISM ACTIVITIES ON ECONOMIC RELATIONS AND TRUST-BUILDING IN FROZEN CONFLICTS: THE CASE OF ABKHAZIA

Larisa Dolikashvili

Georgian National University
Academic Doctor of Economics, Associate Professor,
<https://orcid.org/0009-0007-3064-3487>
l.dolikashvili@seu.edu.ge

Larisa Takalandze

Sokhumi State University
Academic Doctor of Economics, Professor,
<https://orcid.org/0000-0003-1126-6464>
speaker@sou.edu.ge

ABSTRACT

In the modern world, conflicts remain a significant problem and have a serious impact on both regional security and socio-economic development. In conflict-affected regions, economic activity is often hindered, unemployment increases, trust among the population declines, and opportunities for cooperation weaken. These challenges are particularly evident in the case of Georgia, where the conflicts in the Abkhazia region have significantly impeded both regional development and the process of restoring relations between societies. Under such conditions, particular importance is attached to practical approaches that promote peace not only through political agreements but also through everyday economic interactions.

Tourism is one of the sectors that can play a positive role even in a conflict environment. Despite existing security risks and infrastructural challenges, properly planned tourism activities create employment opportunities, support the development of local businesses, and strengthen economic ties between different communities. Thus, tourism can become a kind of economic bridge that facilitates interaction between parties separated by conflict and lays the foundation for cooperation, including in sensitive contexts such as relations connected to the Abkhazia region.

Keywords: Tourism; Abkhazia; Suspended conflicts; Peacebuilding; Trust-building; Economic cooperation; Social ties.

შესავალი

თანამედროვე მსოფლიოში კონფლიქტები კვლავ მნიშვნელოვან პრობლემად რჩება და სერიოზულ გავლენას ახდენს როგორც რეგიონულ უსაფრთხოებაზე, ისე სოციალურ და ეკონომიკურ განვითარებაზე. კონფლიქტით დაზარალებულ რეგიონებში ხშირად ფერხდება ეკონომიკური საქმიანობა, იზრდება უმუშევრობა, მცირდება მოსახლეობას შორის ნდობა და სუსტდება თანამშრომლობის შესაძლებლობები. აღნიშნული პრობლემები განსაკუთრებით თვალსაჩინოა საქართველოს შემთხვევაში, სადაც აფხაზეთის რეგიონის კონფლიქტებმა მნიშვნელოვნად შეაფერხა როგორც რეგიონული განვითარება, ისე საზოგადოებებს შორის ურთიერთობების აღდგენის პროცესი. ასეთ პირობებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ისეთ პრაქტიკულ გზებს, რომლებიც მშვიდობის დამყარებას ხელს შეუწყობს არა მხოლოდ პოლიტიკური შეთანხმებების, არამედ ყოველდღიური ეკონომიკური ურთიერთობების მეშვეობით.

ტურიზმი წარმოადგენს ერთ-ერთ იმ სფეროს, რომელსაც შეუძლია კონფლიქტურ გარემოშიც კი პოზიტიური როლის შესრულება. მიუხედავად არსებული

უსაფრთხოების რისკებისა და ინფრასტრუქტურული პრობლემებისა, სწორად დაგეგმილი ტურისტული საქმიანობა ქმნის სამუშაო ადგილებს, ხელს უწყობს ადგილობრივი ბიზნესის განვითარებას და ამყარებს ეკონომიკურ კავშირებს სხვადასხვა საზოგადოებას შორის. ამგვარად, ტურიზმი შეიძლება იქცეს ერთგვარ ეკონომიკურ ხიდად, რომელიც კონფლიქტის შედეგად დაშორებულ მხარეებს შორის ურთიერთობას ამარტივებს და თანამშრომლობის საფუძველს ქმნის, მათ შორის ისეთ სენსიტიურ კონტექსტებში, როგორცაა აფხაზეთის რეგიონებთან დაკავშირებული ურთიერთობები.

თემა განსაკუთრებით აქტუალურია იმ რეგიონებისთვის, რომლებიც კონფლიქტის გამოცდილებას ატარებენ და ეკონომიკური განვითარების ალტერნატიულ გზებს ეძებენ. თანამედროვე პირობებში ტურიზმი სულ უფრო მეტად განიხილება როგორც მშვიდობის მშენებლობის პრაქტიკული ინსტრუმენტი, თუმცა მისი პოტენციალი ჯერ კიდევ სრულად არ არის შესწავლილი და გამოყენებული. საქართველოს მაგალითზე ეს საკითხი დამატებით მნიშვნელობას იძენს, რადგან ტურიზმის საშუალებით შესაძლებელია ნდობის ეტაპობრივი აღ-

დგენა და მოსახლეობებს შორის არაპოლიტიკური თანამშრომლობის ნახალისება. შესაბამისად, აუცილებელია ტურიზმის როლის გააზრება როგორც ეკონომიკური განვითარებისა და საზოგადოებებს შორის ნდობის აღდგენის ერთ-ერთი ეფექტიანი საშუალება.

კვლევის მიზანია ტურიზმის როლის შესწავლა კონფლიქტების პირობებში და მისი შეფასება მშვიდობის მშენებლობის პროცესში, კერძოდ კი იმის დადგენა, თუ როგორ შეუძლია ტურიზმს ეკონომიკური კავშირების გაძლიერება და კონფლიქტით დაზარალებულ რეგიონებში, მათ შორის აფხაზეთს რეგიონში, სტაბილური განვითარების ხელშეწყობა.

კვლევის ფარგლებში დასახულია შემდეგი ამოცანები:

- კონფლიქტების სოციალურ-ეკონომიკური გავლენის გაანალიზება აფხაზეთის რეგიონების მაგალითზე;
- ტურიზმის შესაძლებლობების შეფასება ეკონომიკური თანამშრომლობისა და დასაქმების კუთხით;
- უცხოური გამოცდილების შესწავლა, სადაც ტურიზმი წარმატებით გამოიყენება კონფლიქტის შემდეგი განვითარების პროცესში;
- რეკომენდაციების შემუშავება ტურიზმის გამოყენებისთვის მშვიდობის მშენებლობის მიზნებით საქართველოს კონფლიქტური რეგიონების კონტექსტში.

კვლევა ეფუძნება შერეულ მეთოდოლოგიურ მიდგომას, რომელიც მოიცავს სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვას, სტატისტიკური მონაცემების ანალიზს და სხვადასხვა ქვეყნის გამოცდილების განხილვას. ასევე გამოყენებულია შედარებითი და დოკუმენტური ანალიზი, რაც საშუალებას იძლევა შეფასდეს ტურიზმის როლი სხვადასხვა კონფლიქტურ გარემოში.

რაოდენობრივი მონაცემების მისაღებად ჩატარდა ონლაინ გამოკითხვა აფხაზეთში მცხოვრებ მოსახლეობის, იქაური გიდებსა და ტურიზმით დაინტერესებულ პირებს შორის, Facebook-ის შემდეგი გვერდების და ჯგუფების საშუალებით: (აფხაზეთის მაცხოვრებლების დამოკიდებულების კვლევა საქართველოს სხვა რეგიონებში მოგზაურობის მიმართ).

ხოლო მეორე რაოდენობრივი კვლევა: „ტურიზმის როლი კონფლიქტურ რეგიონებში და აფხაზეთიდან საქართველოს სხვა რეგიონებში მოგზაურობის ბარიერები.“ რაოდენობრივი კვლევა ჩატარდა საქართველოს გიდებსა და ტურიზმით დაინტერესებულ პირებს შორის Facebook-ის პლატფორმის გამოყენებით. კვლევის სამიზნე აუდიტორია მოიცავდა: პროფესიონალურ გიდებს, რომლებიც ოფიციალურად ან არაოფიციალურად სთავაზობენ ტურისტულ მომსახურებას; ტურიზმით დაინტერესებულ პირებს, მათ შორის ადგილობრივ მოყვარულებს და მიკრო/პირდაპირი ტურისტული სერვისის მომწოდებლებს; ტურისტული გამოცდილების გაზიარებით დაინტერესებულ ჯგუფებს, სადაც აქტიურად მიმდინარეობს ინფორმაციის გაცვლა ტურისტული დესტინაციებისა და სერვისების შესახებ.

მეცნიერული სიახლე. კვლევის მეცნიერული სიახლე მდგომარეობს ტურისტული აქტივობების მრავალგანზომილებიან ანალიზში, როგორც მექანიზმისა, რომელიც კონფლიქტის პირობებში ერთდროულად გავლენას ახდენს ეკონომიკური კავშირების გაძლიერებასა და ნდობის ფორმირების პროცესებზე. აფხაზეთის მაგალითზე ტურიზმი გაანალიზებულია ინტეგრირებულ ჭრილში, სადაც იგი განიხილება როგორც ეკონომიკური ურთიერთობების გამაძლიერებელი ფაქტორი და ასევე როგორც სოციალურ-კომუნიკაციური დამაკავშირებელი რგოლი კონფლიქტურ მხარეებს შორის. აღნიშნული მიდგომა აფართოებს ტურიზმის კვლევით ჩარჩოს და მასში აერთიანებს არა მხოლოდ ეკონომიკურ, არამედ სოციალური ინტერაქციისა და ნდობის ფორმირების კომპონენტებს.

კვლევის პრაქტიკული მნიშვნელობა გამოიხატება მისი გამოყენებადობით კონფლიქტ-სენსიტიური პოლიტიკის დაგეგმვასა და განვითარების სტრატეგიებში. მიღებული შედეგები აჩვენებს ტურიზმის პოტენციალს როგორც ნდობის აღდგენისა და ეკონომიკური ურთიერთობების გაძლიერების ეფექტურ ინსტრუმენტს. ამასთან, კვლევა იძლევა პრაქტიკულ რეკომენდაციებს ადგილობრივი თემების ჩართულობის გაძლიერების, მცირე მასშტაბის ტურისტული ინიციატივების განვითარების და მდგრადი ეკონომიკური თანამშრომლობის მოდელის ჩამოყალიბების მიმართულებით, რაც გრძელვადიან პერსპექტივაში ხელს უწყობს სოციალური სტაბილურობისა და ურთიერთნდობის განმტკიცებას.

ტურიზმი - აფხაზეთის კონფლიქტის კონტაქსტში

აფხაზეთის რეგიონის კონფლიქტებმა მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა საქართველოს ტურისტული სივრცის განვითარებაზე. აღნიშნული რეგიონები საბჭოთა პერიოდში ქვეყნის ტურისტულ რუკაზე ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებებს წარმოადგენდა, განსაკუთრებით აფხაზეთი, რომელიც ზღვისპირა კურორტების, კლიმატური რესურსებისა და კულტურული მემკვიდრეობის გამო, ფართო პოპულარობით სარგებლობდა. 1980-იან წლებში რეგიონის სანაპიროები მთლიანად გლობალური ტურისტული აქტივობის დაახლოებით 40%-ს იკავებდა, რაც გულისხმობდა ფართომასშტაბიან სასტუმროებს, კურორტებს და სხვა ტურისტულ მომსახურებებს, რომლებიც ერთობლივად ქმნიდნენ სრულ ეკოსისტემას [16]

კონფლიქტის შემდეგ ტურისტული ნაკადები მკვეთრად დაეცა; გათვლებით, 1992–1993 წლების ომამდე აფხაზეთში ყოველწლიურად ათიათასობით სტუმარი ჩერდებოდა. ომის შემდეგ ეს მონაცემები თითქმის ნულამდე შემცირდა [12]

1990-იანი წლების შეიარაღებული კონფლიქტების შედეგად ტურისტული ინფრასტრუქტურა მნიშვნელოვნად დაზიანდა, ხოლო უსაფრთხოების და სამართლებრივი გაურკვევლობის გამო რეგიონი საერთაშორისო

ტურისტული ბაზრიდან პრაქტიკულად გამოეთიშა.

აფხაზეთში 1992-1993 წლებში მიმდინარე შეიარაღებულმა კონფლიქტმა გამოიწვია ადგილობრივი ეკონომიკაში დაახლოებით 11.3 მლრდ. აშშ დოლარის ოდენობის ზარალი. აღნიშნული დანაკარგი მოიცავს როგორც ინფრასტრუქტურის მასშტაბურ განადგურებას, ისე სანარმოო სექტორის ფუნქციონირების მნიშვნელოვან შეზღუდვასა და დეგრადაციას. ეს მონაცემები ასახავს რეგიონული ეკონომიკის პრაქტიკულად სრულ კოლაფსს, რომელიც აფხაზეთში დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ პერიოდში განვითარებული შეიარაღებული კონფლიქტის შედეგად განიცადა. აღნიშნული პროცესის გავლენით მნიშვნელოვნად დაზიანდა ეკონომიკური სისტემა, რაც დღემდე აისახება სოციალურ-ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე. კერძოდ, აფხაზეთში უმუშევრობის დონე კვლავ მაღალია, ხოლო მოსახლეობის შემოსავლები მნიშვნელოვნად ჩამორჩება კონფლიქტამდე არსებულ, შედარებით სტაბილურ ეკონომიკურ მდგომარეობას [2].

ოფიციალური საერთაშორისო ორგანიზაციები, როგორცაა ტურიზმის მსოფლიო ორგანიზაცია (UNWTO) და მსოფლიო ბანკი (World Bank), არ ასახავენ აფხაზეთის რეგიონს დამოუკიდებელ ტურისტულ მიმართულებებად, რაც განპირობებულია მათი არაღიარებული სტატუსით. შესაბამისად, ამ რეგიონებში ტურიზმის შესახებ სრულფასოვანი, საერთაშორისო დღიარებული სტატისტიკა არ არსებობს. არსებული მონაცემები ძირითადად ეყრდნობა დე ფაქტო წყაროებსა და ღია საინფორმაციო რესურსებს, რაც საჭიროებს ფრთხილ და კრიტიკულ გამოყენებას აკადემიურ კვლევებში [21].

მიუხედავად ამისა, სხვადასხვა წყაროს მიხედვით, აფხაზეთში ბოლო წლებში ფიქსირდება ტურისტული ვიზიტების ზრდა. 2023 წელს რეგიონში რეგისტრირებული იყო დაახლოებით 1.3 მილიონი ვიზიტორი, რომელთა აბსოლუტური უმრავლესობა რუსეთის ფედერაციიდან ჩამოსული ტურისტები იყვნენ. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურისა და რუსეთის ფედერალური სასახლერო სამსახურის მონაცემების შედარებით დგინდება, რომ 2025 წელს რუსი ტურისტების რაოდენობა აფხაზეთში, სხვა რეგიონებთან შედარებით, განსაკუთრებით მაღალი იყო. 2025 წელს დანარჩენ საქართველოში რუსი ტურისტების საერთო რაოდენობა შეადგენდა დაახლოებით 1.3 მილიონს, რაც ქვეყნის ტურისტული ნაკადის 23.2%-ია. აფხაზეთში კი რუსეთის მოქალაქეების ვიზიტების რაოდენობა 1.6 მილიონს მიაღწია, რაც 300 ათასზე მეტია დანარჩენ საქართველოს მაჩვენებელზე. ამ დროისთვის აფხაზეთში ტურებზე მოთხოვნა წელიწადში 20.2%-ით გაიზარდა, რაც რეგიონს რუსეთის ტურისტული ნაკადის თვალსაზრისით ერთ-ერთ ლიდერად აქცევს. მსოფლიო კონტექსტში, აფხაზეთს ტურისტების რაოდენობით უსწრებს მხოლოდ: თურქეთი (6.9 მლნ რუსი ტურისტი), ჩინეთი (2.5 მლნ), არაბთა გაერთიანებული საემიროები (2.4 მლნ), ეგვიპტე (2 მლნ) და ტაილანდი (1.9 მლნ) [10].

აღნიშნული მაჩვენებელი მიუთითებს, რომ ტურიზმი, მიუხედავად კონფლიქტური გარემოსა და საერთაშორისო იზოლაციისა, მაინც რჩება ადგილობრივი ეკონომიკური საქმიანობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წყაროდ. თუმცა მისი განვითარება მკაცრად არის შეზღუდული ერთ კონკრეტულ ბაზარზე დამოკიდებულებით და საერთაშორისო კონკურენციის არარსებობით.

ტურისტული სეგმენტი ამ შენარჩუნებულ მაჩვენებლებშიც კი შორდება სრულ შესაძლებლობებს. სასტუმროებში ხელმისაწვდომია დაახლოებით 13 000 საწოლი, რაც დაბალია ფართომასშტაბიანი ტურისტული ინდუსტრიისთვის, თუმცა მაინც მნიშვნელოვანია ადგილობრივი დასაქმებისა და შემოსავლებისათვის [13]. თუნდაც მცირე მასშტაბის სასტუმროებისგან და კერძო ქირავნებიდან რეგიონის ბიუჯეტი იღებდა დაახლოებით 6 მილიონ რუბლს წელიწადში მხოლოდ საოჯახო ტურისტული გადასახადებიდან.

კონფლიქტების შედეგად უამრავი ეთნიკური მოსახლეობა დისლოცირდა ან იძულებით გადაადგილდა სხვადასხვა რეგიონში, რაც ხელს უწყობს მიგრაციის ზრდას დედაქალაქისა და ეკონომიკური ცენტრების მიმართულებით. შედეგად, რეგიონებში დღემდე სერიოზული რეგიონული ეკონომიკური და სოციალური განსხვავებებია შესამჩნევი.

ჰუმანიტარული სერვისების გაუმჯობესება კვლავ დიდი გამოწვევაა. პოლიცია, ჯანდაცვა და სხვა სოციალური მომსახურებები ვერ უზრუნველყოფენ ეფექტიან და თანაბარ მომსახურებას. განსაკუთრებით აფხაზეთში, ელექტროენერჯის დეფიციტი (ზოგჯერ მიწოდება დღეში მხოლოდ რამდენიმე საათით) ზღუდავს როგორც ეკონომიკურ აქტივობას, ისე ადგილობრივი მოსახლეობის საცხოვრებელი პირობების სტაბილურობას.

საქართველოს კონტროლირებად ტერიტორიაზე ტურიზმის განვითარება მკვეთრად განსხვავებულ სურათს აჩვენებს. საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის მონაცემებით, 2024-2025 წლებში ქვეყანაში დაფიქსირდა 5.5 მილიონზე მეტი საერთაშორისო ტურისტული ვიზიტი, ხოლო ტურიზმიდან მიღებულმა შემოსავალმა დაახლოებით 4.6 მილიარდ აშშ დოლარს გადააჭარბა. ტურიზმი ქვეყნის ერთ-ერთ წამყვან ეკონომიკურ სექტორად ჩამოყალიბდა, რაც კიდევ უფრო აძლიერებს კონტრასტს ოკუპირებულ რეგიონებთან მიმართებით და ხაზს უსვამს კონფლიქტების ნეგატიურ ეკონომიკურ ეფექტს.

მშვიდობის მშენებლობის კონტექსტში ტურიზმის მნიშვნელობა განსაკუთრებით თვალსაჩინო ხდება. მიუხედავად იმისა, რომ აფხაზეთში ტურიზმი ვერ ფუნქციონირებს საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად, იგი შეიძლება განიხილებოდეს როგორც არაპოლიტიკური თანამშრომლობის პოტენციური სივრცე, რომელიც მომავალში ხელს შეუწყობს ადამიანებს შორის კონტაქტის აღდგენას, ეკონომიკური ურთიერთობების გააქტიურებას და ნდობის ეტაპობრივ გაძლიერებას.

შემოსავლის წყაროა, არამედ უცხოური ვალუტის შემოდინების ერთ-ერთ ნაწყვეტს სექტორსაც წარმოადგენს. 2019 წელს საერთაშორისო ვიზიტორებიდან მიღებულმა შემოსავლებმა 3 მილიარდ აშშ დოლარს გადააჭარბა, ხოლო 2024 წლის მონაცემები მიუთითებს როგორც ვიზიტორთა რაოდენობის, ისე ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლების ზრდის ტენდენციებზე [17].

ამავდროულად, ტურიზმი წარმოადგენს ინოვაციის და ცოდნის გადაცემის პლატფორმას, რადგან კერძო კომპანიები მუდმივად მუშაობენ მომსახურების ხარისხის, ტექნოლოგიური გადამწყვეტილებების და მომხმარებელთა გამოცდილების გაუმჯობესებაზე, რაც ზრდის სექტორის კონკურენტულუნარიანობასა და პროდუქტის მრავალფეროვნებას. ვინაიდან საერთაშორისო ტურისტები ხშირად ეძებენ განსხვავებულ მომსახურებებს, ქვეყნები და კომპანიები იძულებულნი არიან გათვალისწინონ გლობალური სტანდარტები, რაც ინვესტიციას და თანამშრომლობას დაბრკოლებების გარეშე ააქტიურებს.

გლობალური და ეროვნული მონაცემები ქმნიან ერთგვაროვან სურათს ტურიზმის შესაძლებლობების შესახებ: სექტორი მნიშვნელოვანწილად უწყობს ხელს ეკონომიკურ ზრდას, დასაქმების გაზრდას, მომსახურებისა და ექსპორტის სექტორების განვითარებას, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საერთაშორისო დონეზე, რაც ხაზს უსვამს ტურიზმის უწყვეტ, ხარისხიან განვითარებას და ეკონომიკური თანამშრომლობის დიდ პოტენციალს.

აფხაზეთში ტურიზმის განვითარების პოტენციური განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ეკონომიკური თანამშრომლობის, მშვიდობის მშენებლობისა და ნდობის აღდგენის თვალსაზრისით. უსაფრთხოდ და ეტაპობრივად განხორციელებულმა ტურისტულმა ინიციატივებმა შესაძლებელია შექმნას ახალი სამუშაო ადგილები, ჩართოს ადგილობრივი მოსახლეობა ეკონომიკურ პროცესებში და ხელი შეუწყოს რეგიონების კულტურული და ბუნებრივი რესურსების მდგრად გამოყენებას. ამგვარად, ტურიზმი არა მხოლოდ ეკონომიკურ ზრდას უწყობს ხელს, არამედ აძლიერებს რეგიონულ თანამშრომლობას, ინვესტიციების მოზიდვას და გრძელვადიანი, მდგრადი განვითარების პროცესს.

გადაადგილების პოლიტიკა და რეალობა:

აფხაზეთში მცხოვრები მოსახლეობის მოგილობა ენგურის ხაზის გავლით

აფხაზეთის რეგიონი, რომელიც საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრულია როგორც ოკუპირებული ტერიტორია, წარმოადგენს რთულ სამართლებრივ და პოლიტიკურ სივრცეს, სადაც გადაადგილების საკითხი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს. კონფლიქტის შემდგომი რეალობა აყალიბებს მრავალშრიან მმართველობით გარემოს, რომლის ფარგლებშიც მოსახლეობის გადაადგილება ექვემდებარება როგორც საქართველოს

ცენტრალური ხელისუფლების, ასევე აფხაზეთის დე ფაქტო ადმინისტრაციის რეგულაციებს.

საქართველოს კანონი „ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ“ ადგენს, რომ აფხაზეთის მიმართულებით გადაადგილება უნდა განხორციელდეს მხოლოდ საქართველოს მიერ განსაზღვრული საკონტროლო პუნქტის გავლით — ენგურის ხიდი. სხვა მიმართულებით გადაადგილება საქართველოს სამართლებრივი ჩარჩოს მიხედვით განიხილება უკანონო შესვლად. აღნიშნული რეგულაცია წარმოადგენს სახელმწიფოს სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის დაცვის მექანიზმს, თუმცა პრაქტიკაში ის მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ადგილობრივი მოსახლეობის ყოველდღიურ ცხოვრებაზე [17].

მეორე მხრივ, აფხაზეთის დე ფაქტო ხელისუფლება თავადაც აწესებს ნებართვების სისტემას, რომელიც განსაზღვრავს, ვის და რა პირობებით შეუძლია ენგურის ხაზის გადაკვეთა. შედეგად, გადაადგილების პროცესი ორმაგი კონტროლის ქვეშ ხორციელდება, რაც ქმნის ადმინისტრაციულ ბარიერებს და ზრდის სამართლებრივ გაურკვევლობას.

გალის რაიონის მოსახლეობა წარმოადგენს განსაკუთრებით დაუცველ სოციალურ ჯგუფს, რაც განპირობებულია როგორც გეოპოლიტიკური იზოლაციით, ისე საბაზისო სერვისებზე შეზღუდული ხელმისაწვდომობით. აღნიშნული რეგიონის მცხოვრებლებისთვის ენგურის ხიდი ფაქტობრივად წარმოადგენს კრიტიკულ ინფრასტრუქტურულ არტერიას, რომლის მეშვეობითაც ისინი ახორციელებენ ნვდომას საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მიერ კონტროლირებად ტერიტორიაზე არსებულ სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან რესურსებზე, მათ შორის – სამედიცინო მომსახურებაზე, სოციალურ მხარდაჭერაზე, განათლებაზე და ეკონომიკურ აქტივობებზე.

მოდრაობის შეზღუდვა ან ენგურის ხიდის პერიოდული ჩაკეტვა პირდაპირ და მყისიერ გავლენას ახდენს ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე, აძლიერებს მათი დაუცველობის ხარისხს და ზრდის ჰუმანიტარული რისკების მასშტაბს. აღნიშნული ფაქტორი განსაკუთრებით მწვავედ აისახება იმ პირებზე, რომლებიც დამოკიდებულნი არიან რეგულარულ სამედიცინო მომსახურებაზე ან საარსებო მინიმუმის უზრუნველსაყოფად საჭირო ეკონომიკურ საქმიანობაზე. არსებული მონაცემებით, ყოველკვირეულად საშუალოდ დაახლოებით 2,000 ადამიანი კვეთს ენგურის ხიდს აფხაზეთიდან საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მიერ კონტროლირებად ტერიტორიაზე, ძირითადად გალის რაიონიდან ზუგდიდის მიმართულებით. გადაადგილების ძირითადი მიზნები უკავშირდება როგორც გადაუდებელი და გეგმიური სამედიცინო მომსახურების მიღებას, ასევე ყოველდღიური საჭიროებების დაკმაყოფილებას. აღსანიშნავია, რომ აღნიშნულ ნაკადში შედის 40-ზე მეტი ეთნიკური

აფხაზი, რომელთაც ასევე ესაჭიროებათ სამედიცინო სერვისებზე წვდომა, რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს ჰუმანიტარული საჭიროებების ტრანსნეთიკურ და უნივერსალურ ხასიათს [9].

გადაადგილების თავისუფლება აღიარებულია როგორც ადამიანის ფუნდამენტური უფლება საერთაშორისო სამართალში. თუმცა კონფლიქტურ რეგიონებში უსაფრთხოების, პოლიტიკური სტაბილურობისა და იურისდიქციული დავეების არგუმენტით ეს უფლება იზღუდება. აფხაზეთში მცხოვრები მოსახლეობა აღმოჩნდა „ორმაგ სამართლებრივ სივრცეში“ — ისინი ექვემდებარებიან როგორც საქართველოს სამართლებრივ ნორმებს, ისე დე ფაქტო ადმინისტრაციულ წესებს, რაც იწვევს დოკუმენტაციის, იდენტიფიკაციისა და სამართლებრივი სტატუსის პრობლემებს.

აღსანიშნავია, რომ იმ შემთხვევაში, თუ პირი კანონიერად გადმოდის ენგურის ხიდის გავლით და მისი შემოსვლა ფიქსირდება საქართველოს სამართალდამცავი ორგანოების მიერ, ქვეყნის შიგნით გადაადგილება სამართლებრივად შეზღუდული არ არის. თუმცა პრაქტიკული სირთულეები შესაძლოა დაკავშირებული იყოს დოკუმენტაციის სტატუსთან, რეგისტრაციასთან ან პოლიტიკურ კონტექსტთან.

ენგურის ხაზი წარმოადგენს არა მხოლოდ ფიზიკურ გამყოფ ზოლს, არამედ სამართლებრივ და ჰუმანიტარულ საზღვარს, რომელიც განსაზღვრავს აფხაზეთში მცხოვრები მოსახლეობის მობილობის შესაძლებლობებს. გადაადგილების არსებული წესი ასახავს კონფლიქტის მოუგვარებლობას და აჩვენებს, თუ როგორ იკვეთება სახელმწიფო უსაფრთხოების პოლიტიკა და ადამიანის უფლებების დაცვის აუცილებლობა ერთსა და იმავე სივრცეში.

ამ პირობებში ტურიზმის განვითარება განსაკუთრებით რთულდება, რადგან სამოქალაქო გადაადგილებაზე არსებული შეზღუდვები მნიშვნელოვნად აფერხებს ტურისტების თავისუფალ გადაადგილებას აფხაზეთის მიმართულებით. შესაბამისად, ტურიზმის განვითარება მოითხოვს როგორც სამართლებრივი ჩარჩოს, ისე ჰუმანიტარული და უსაფრთხოების მექანიზმების სტაბილიზაციას. დოკუმენტაციის გამარტივება და უსაფრთხო ტურისტული მარშრუტების შექმნა საშუალებას მისცემს დაბალანსდეს ჰუმანიტარული საჭიროებები და ტურიზმის განვითარების პოტენციალი, რაც საბოლოოდ ხელს შეუწყობს რეგიონში მშვიდობის მშენებლობას და ეკონომიკური აქტივობის გაძლიერებას.

აფხაზეთში ფიზიკური გადაადგილების შეზღუდვა რეალური პოლიტიკური და უსაფრთხოების ბარიერია, თუმცა ეს გარემოება არ გამოორიცხავს ტურიზმის, როგორც მშვიდობის მშენებლობის ინსტრუმენტის გამოყენებას. თანამედროვე კონფლიქტოლოგიურ და ტურიზმის კვლევებში აღიარებულია, რომ პოსტკონფლიქტურ სივრცეებში თანამშრომლობა ხშირად იწყება არა მასობრივი ტურისტული ნაკადებით, არამედ ალტერნატიული, არაპირდაპირი და ეტაპობრივი ფორმატებით. ტურიზმი

ამ შემთხვევაში განიხილება არა მხოლოდ როგორც ეკონომიკური აქტივობა, არამედ როგორც სოციალური კომუნიკაციის პლატფორმა.

პირველ ეტაპზე აქცენტი შეიძლება გაკეთდეს: ვირტუალურ კულტურულ პროექტებზე, ონლაინ გამოფენებზე და ვებინარებზე, სტუდენტურ/აკადემიურ თანამშრომლობაზე, საერთო მემკვიდრეობის კვლევებზე. მსგავსი მიდგომები გამოყენებული იყო კვიპროსში, სადაც პირდაპირი გადაადგილება შეზღუდული იყო, მაგრამ კულტურული დიალოგი ნეიტრალურ პლატფორმებზე მიმდინარეობდა. ეს ეტაპი მიზნად ისახავს სტერეოტიპების შემცირებას და კომუნიკაციის არხების გახსნას.

II ეტაპი – მცირე მასშტაბის ერთობლივი ინიციატივები. საერთო თემატური ფორუმები, ახალგაზრდული პროექტები, კვლევითი ექსპედიციები (ნეიტრალურ სივრცეებში).

III ეტაპი – სიმბოლური ტურისტული პროდუქტები. ვირტუალური მარშრუტები, ერთობლივი ბრენდინგი (მაგ., შავი ზღვის კულტურული მემკვიდრეობა). პირდაპირი ტურისტული მარშრუტების ნაცვლად შეიძლება დაიწყოს: ერთობლივი კვლევები (ეთნოგრაფია, კულინარია, ფოლკლორი), ვირტუალური ტურები, დოკუმენტური პროექტები. მაგალითად, ბოსნიასა და ჰერცეგოვინაში ომის შემდეგ ერთობლივმა მემკვიდრეობითმა პროექტებმა შეამცირა ეთნიკური დაყოფა.

IV ეტაპი – მხოლოდ აღნიშნული პირობების უზრუნველყოფის შემდეგ იქმნება ფიზიკური ტურიზმის განვითარების რეალური შესაძლებლობა. პოლიტიკური კონსენსუსისა და უსაფრთხოების გარანტიების პირობებში. მსგავსი ტრანსფორმაცია დაფიქსირდა ჩრდილოეთ ირლანდიაში, სადაც ტურიზმის ზრდა დაიწყო მხოლოდ მას შემდეგ, რაც საზოგადოებრივი ნდობის საფუძველი შეიქმნა. კონფლიქტურ სივრცეში ნაჩქარევი ეკონომიკური პროექტები შეიძლება აღქმული იყოს პოლიტიკურ მანიპულაციად. ისტორიული ნარატივების განსხვავება ზრდის დაძაბულობას. საზოგადოებრივი მზაობის გარეშე ტურიზმი ვერ გახდება შერიგების ინსტრუმენტი. ამიტომ სტრატეგია უნდა ეფუძნებოდეს კონფლიქტზე მგრძობიარე დაგეგმვას (conflict-sensitive tourism planning). საქართველოს შემთხვევაში, სადაც აფხაზეთთან გადაადგილება შეზღუდულია, ტურიზმის განვითარება ვერ ეფუძნება მხოლოდ ფიზიკურ ინფრასტრუქტურას და საჭიროებს კონფლიქტ-სენსიტიურ მიდგომას. მისი ინიცირება შესაძლებელია აკადემიური თანამშრომლობით, საერთაშორისო ორგანიზაციების — განსაკუთრებით United Nations Development Programme-ის დიალოგის პროგრამების — მხარდაჭერით, საერთო კულტურული მემკვიდრეობის კვლევით და შავი ზღვის რეგიონულ პროექტებში ჩართვით. ამგვარად, ტურიზმი ამ კონტექსტში იწყება არა მატერიალური ობიექტების შექმნით, არამედ ნდობისა და თანამშრომლობის საფუძვლის ფორმირებით.

ტურიზმი როგორც ნდობის აღდგენის პრაქტიკული ინსტრუმენტი

აფხაზეთი თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობების კონტექსტში კლასიფიცირდება როგორც შეჩერებული კონფლიქტების ტიპური მაგალითი, რომლებიც ერთდროულად ატარებს როგორც რეგიონულ, ისე გლობალურ პოლიტიკურ მნიშვნელობას. აღნიშნული კონფლიქტები უშუალოდ უკავშირდება საქართველოს სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის საკითხს და წარმოადგენს საერთაშორისო სამართლის სისტემისათვის მნიშვნელოვან გამოწვევას. რუსეთის ფედერაციის სამხედრო-პოლიტიკური ჩართულობა აღნიშნულ რეგიონებში, მათ შორის მუდმივი სამხედრო ყოფნა და ე.წ. დამოუკიდებლობის ცალმხრივი აღიარება, არსებითად ზღუდავს კონფლიქტების მშვიდობიანი და შეთანხმებაზე დაფუძნებული რეგულირების შესაძლებლობებს. აღნიშნული გარემოებები ხელს უწყობს ხანგრძლივი დე ფაქტო გამიჯვნის კონსოლიდაციას, რაც აისახება კონფლიქტის მხარეებს შორის სოციალური ურთიერთობების დასუსტებაში, ურთიერთდობის დეფიციტში და ისტორიული მესხიერების ურთიერთგამომრიცხავი ნარატივების ჩამოყალიბებაში. შედეგად, მცირდება მოსახლეობებს შორის პირდაპირი კონტაქტები, ძლიერდება გაუცხოების პროცესები და ფორმირდება სტაბილური სოციალური და ფსიქოლოგიური ბარიერები, რომლებიც მნიშვნელოვნად აფერხებს შერიგებისა და მდგრადი მშვიდობის მიღწევის გრძელვადიან პერსპექტივებს.

ნდობის აღდგენა აღნიშნულ პირობებში წარმოადგენს მრავალგანზომილებიან პროცესს, რომელიც მოიცავს, ერთი მხრივ, კონფლიქტით განპირობებული სტერეოტიპებისა და შიშის თანდათანობით შემცირებას ცენტრალურ ხელისუფლებასა და კონფლიქტის რეგონებს შორის, ხოლო მეორე მხრივ — ადამიანებს შორის პირდაპირი და მდგრადი კავშირების ჩამოყალიბებასა და გაძლიერებას. აღნიშნული პროცესი ეფუძნება საერთო ინტერესების იდენტიფიცირებასა და პიროვნულ გამოცდილებებზე დაფუძნებულ თანამშრომლობას, რაც ხელს უწყობს ურთიერთგაგებისა და ურთიერთდობის ფორმირებას. მიუხედავად იმისა, რომ კონფლიქტი პოლიტიკურ და ინსტიტუციურ დონეზე კვლავაც არაღიარებულ და ჩაკეტილ ხასიათს ატარებს, ნდობის აღდგენის პოტენციური უფრო რეალისტურად იკვეთება მიკრო და საზოგადოებრივ დონეზე, განსაკუთრებით კულტურული, საგანმანათლებლო და ხალხთაშორისი ურთიერთქმედების პლატფორმების მეშვეობით.

კონფლიქტით დაზარალებულ საზოგადოებებში ნდობის დეფიციტი ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან ბარიერს წარმოადგენს მშვიდობის მშენებლობის გზაზე. პოლიტიკური მოლაპარაკებების შეზღუდული ეფექტიანობისა და „გაყინული კონფლიქტების“ პირობებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება არაფორმალურ, ადამიანებზე ორიენტირებულ მექანიზმებს, რომლებიც ხელს უწყობს ურთიერთგაგების ეტაპობრივ აღდგენას.

ამ კონტექსტში ტურიზმი შეიძლება განიხილებოდეს როგორც პრაქტიკული ინსტრუმენტი, რომელიც ქმნის თანამშრომლობის გამოცდილებას პოლიტიკური სტატუსის საკითხებზე ფოკუსირების გარეშე.

ტურიზმი, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური საქმიანობა, აერთიანებს სხვადასხვა აქტორს - ადგილობრივ მოსახლეობას, მცირე და საშუალო მენარმეებს, საგანმანათლებლო დაწესებულებებსა და საერთაშორისო ორგანიზაციებს. საერთო ეკონომიკური ინტერესები და კულტურული მემკვიდრეობის გაზიარება ქმნის თანამშრომლობის ნეიტრალურ სივრცეს, სადაც ადამიანებს შორის უშუალო კონტაქტი ამცირებს სტერეოტიპებს და ზრდის ურთიერთდობას. განსაკუთრებით ეფექტიანად მიიჩნევა მცირე მასშტაბის ტურისტული ინიციატივები, როგორცაა თემზე დაფუძნებული ტურიზმი, ეკოტურიზმი და კულტურული მარშრუტები, რომლებიც ადგილობრივ დონეზე თანამშრომლობას აძლიერებს.

ევროკავშირი ამ პროცესში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს როგორც მშვიდობის აქტორი და განვითარების მხარდამჭერი. ევროკავშირის მიერ დაფინანსებული პროგრამები აღმოსავლეთ პარტნიორობის ფარგლებში, მათ შორის განათლების, კულტურისა და რეგიონული განვითარების მიმართულებით, ქმნის საფუძველს ტურიზმის ინტეგრირებისთვის მშვიდობის მშენებლობის სტრატეგიებში. ევროკავშირის მიდგომა ეფუძნება რბილი ძალის გამოყენებას, სადაც ეკონომიკური თანამშრომლობა და ადამიანებს შორის კავშირები განიხილება კონფლიქტის მართვის დამატებით მექანიზმად.

საქართველოს კონფლიქტურ რეალობაში, განსაკუთრებით აფხაზეთის რეგიონთან დაკავშირებულ კონტექსტში, ტურიზმის განვითარება მნიშვნელოვან შეზღუდვებს აწყდება უსაფრთხოების, გადაადგილებისა და პოლიტიკური ფაქტორების გამო. მიუხედავად ამისა, სწორედ ამ შეზღუდვებში იკვეთება ტურიზმის ალტერნატიული ღირებულება - იგი შეიძლება იქცეს ნდობის აღდგენის არაპირდაპირ ინსტრუმენტად. ევროკავშირის მხარდაჭერილი ინიციატივები, რომლებიც ფოკუსირებულია კულტურულ მემკვიდრეობაზე, საგანმანათლებლო გაცვლებსა და ადგილობრივი თემების ეკონომიკურ გაძლიერებაზე, ქმნის თანამშრომლობის პრაქტიკულ გამოცდილებას კონფლიქტის პირდაპირი პოლიტიზაციის გარეშე.

განსაკუთრებულ როლს ასრულებს საგანმანათლებლო ტურიზმი და ახალგაზრდული გაცვლითი პროგრამები, რომლებიც აერთიანებს სწავლას, კულტურულ გამოცდილებასა და მოგზაურობას. ასეთი პროგრამები ხელს უწყობს საერთო გამოცდილების დაგროვებას, რაც გრძელვადიან პერსპექტივაში ზრდის მშვიდობიანი თანაცხოვრების შესაძლებლობას. უმაღლესი განათლების დაწესებულებები ამ პროცესში შუამავლურ ფუნქციას ასრულებენ, რადგან ისინი ქმნიან ნეიტრალურ და ინსტიტუციურად სანდო სივრცეს დიალოგისა და ცოდნის გაზიარებისთვის.

ამრიგად, ტურიზმი მშვიდობის მშენებლობის პრო-

ცესში სცდება მხოლოდ ეკონომიკური განვითარების ჩარჩოს. იგი წარმოადგენს პრაქტიკულ ინსტრუმენტს, რომელიც ხელს უწყობს ნდობის აღდგენას, თანამშრომლობის კულტურის ჩამოყალიბებას და ეკონომიკური ხიდეების ფორმირებას კონფლიქტით დაზარალებულ გარემოში. საქართველოს მაგალითი აჩვენებს, რომ ტურიზმის ეფექტიანი ინტეგრაცია შესაძლებელია მხოლოდ განათლების, ძლიერი ინსტიტუციური ჩარჩოსა და ევროკავშირის მსგავსი საერთაშორისო აქტორების გრძელვადიანი მხარდაჭერის პირობებში.

ტურისტული ინიციატივები მშვიდობის მშენებლობის პროცესში

მშვიდობის მშენებლობის პროცესში ტურისტული ინიციატივები სულ უფრო ხშირად განიხილება როგორც დამატებითი, თუმცა მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი, რომელიც აერთიანებს ეკონომიკურ განვითარებას, სოციალურ ინკლუზიასა და ნდობის აღდგენის მექანიზმებს. კონფლიქტით დაზარალებულ გარემოში ასეთი ინიციატივები ქმნის თანამშრომლობის პრაქტიკულ სივრცეს, სადაც ურთიერთქმედება ეფუძნება საერთო ინტერესებს და არა პოლიტიკური დაპირისპირების ლოგიკას. ტურიზმის მოქნილი და მრავალგანზომილებიანი ბუნება მას განსაკუთრებით ეფექტიანს ხდის მშვიდობის მშენებლობის არაპირდაპირ პროცესებში.

ტურისტული ინიციატივები შეიძლება გამოვლინდეს სხვადასხვა ფორმით, მათ შორის თემზე დაფუძნებული ტურიზმის, ეკოტურიზმის, კულტურული და საგანმანათლებლო ტურიზმის სახით. თემზე დაფუძნებული ტურიზმი ხელს უწყობს ადგილობრივი მოსახლეობის ეკონომიკურ გაძლიერებას და მონაწილეობას გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, რაც ზრდის საკუთრების განცდას და ამცირებს სოციალურ დაძაბულობას. ეკოტურიზმი, თავის მხრივ, აერთიანებს გარემოს დაცვასა და ეკონომიკურ საქმიანობას, რაც კონფლიქტურ რეგიონებში შეიძლება იქცეს ნეიტრალურ თანამშრომლობის სფეროდ.

კულტურული ტურიზმის ინიციატივები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს კონფლიქტურ გარემოში, რადგან კულტურული მემკვიდრეობა ხშირად საერთო ისტორიულ და იდენტობის ელემენტებს აერთიანებს. კულტურული მარშრუტები, მუზეუმები და ფესტივალები ქმნის შესაძლებლობას საერთო ნარატივების ფორმირებისთვის და ხელს უწყობს კულტურულ დიალოგს. ამ პროცესში ტურიზმი მოქმედებს როგორც რბილი ძალის ინსტრუმენტი, რომელიც ამცირებს დაპირისპირების სიმწვავეს და ზრდის ურთიერთგაგებას.

ევროკავშირის ჩართულობა ტურისტული ინიციატივების მხარდაჭერაში მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მათი მდგრადობისა და ეფექტიანობის უზრუნველყოფაზე. ევროკავშირის მიერ დაფინანსებული პროგრამები რეგიონული განვითარების, განათლებისა და კულტურული თანამშრომლობის მიმართულებით ხელს უწყობს ტურიზმის ინტეგრირებას მშვიდობის მშენებლობის ფა-

რთო სტრატეგიებში. აღნიშნული პროგრამები არა მხოლოდ ფინანსურ რესურსებს უზრუნველყოფს, არამედ ხელს უწყობს ინსტიტუციური შესაძლებლობების გაძლიერებას და ადგილობრივი აქტორების ჩართულობას.

საქართველოს კონფლიქტურ კონტექსტში ტურისტული ინიციატივების განხორციელება მნიშვნელოვან სირთულეებს აწყდება, თუმცა ამავე დროს ავლენს მათ სტრატეგიულ პოტენციალს. აფხაზეთის რეგიონთან დაკავშირებულ კონფლიქტებში უსაფრთხოების საკითხები და გადაადგილების შეზღუდვები ზღუდავს ფართომასშტაბიან ტურიზმს, თუმცა მცირე, მიზნობრივი ინიციატივები - განსაკუთრებით განათლებასთან და კულტურულ გაცვლებთან დაკავშირებული - შეიძლება იქცეს ნდობის აღდგენის ეფექტიან საშუალებად. ევროკავშირის მხარდაჭერით განხორციელებული პროექტები ქმნის თანამშრომლობის ალტერნატიულ არხებს, რომლებიც ნაკლებად პოლიტიზებულია და უფრო მეტად ორიენტირებულია ადამიანებზე.

ტერიტორიული კონფლიქტების მართვა თანამედროვე საერთაშორისო პრაქტიკაში აღარ შემოიფარგლება მხოლოდ სამხედრო ან პოლიტიკურ მექანიზმებზე დაყრდნობით და სულ უფრო მეტად ეფუძნება სოციალურ, ეკონომიკურ და ნარატიულ ფაქტორებს, რომლებიც განსაზღვრავენ კონფლიქტის დინამიკასა და მისი ტრანსფორმაციის შესაძლებლობებს. ამ კონტექსტში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ისეთი არაძალადობრივი ინსტრუმენტების გამოყენება, რომლებიც ხელს უწყობს ნდობის აღდგენას და კონფლიქტურ მხარეებს შორის კომუნიკაციის გაძლიერებას.

აფხაზეთის რეგიონში ტურიზმი შეიძლება განხილულ იქნას როგორც ერთ-ერთი ეფექტური მექანიზმი, რომელიც აერთიანებს ნდობის აღდგენის პროცესს, ხალხთაშორის კონტაქტების გაღრმავებას, ეკონომიკური აქტივობის სტიმულირებას და კონფლიქტთან დაკავშირებული ნარატივების ტრანსფორმაციას. ამგვარი მრავალგანზომილებიანი გავლენა ტურიზმს აქცევს მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად, რომელიც პოტენციურად უწყობს ხელს როგორც სოციალურ ინტეგრაციას, ისე გრძელვადიან სტაბილურობას.

I. კონფლიქტ-სენსიტიური საფუძვლის შექმნა. რეგიონის ისტორიული, სოციალური და კულტურული სენსიტიურობის სიღრმისეული კვლევა, Do No Harm პრინციპის დაცვა, რათა ინიციატივებმა არ გააღრმავოს დაპირისპირება, ნეიტრალური საერთაშორისო ორგანიზაციების ჩართულობა (ევროკავშირი, UNDP, არასამთავრობო ორგანიზაციები).

II. ხალხთაშორისი კონტაქტების არაპოლიტიზებული არხები. კულტურული, საგანმანათლებლო და პროფესიული გაცვლითი პროგრამები. ერთობლივი ტრენინგები ტურიზმის, ხელოვნებისა და მემკვიდრეობის დაცვის სფეროში. ახალგაზრდობისა და ქალთა ინიციატივების მხარდაჭერა.

III. მცირე მასშტაბის, თემზე ორიენტირებული ტურისტული ინიციატივები. აგრო-ტურიზმი, ეკო-ტური-

ზმი, კულტურული მემკვიდრეობის ტურიზმი, ადგილობრივი თემების მიერ მართული სერვისები, შემოსავლის გამჭვირვალე გადანაწილება.

IV. ერთობლივი ეკონომიკური ინტერესების ჩამოყალიბება. ერთობლივი ტურისტული მარშრუტები. მომსახურების ჯაჭვის (ტრანსპორტი, კვება, ხელნაკეთი პროდუქცია) განვითარება. ეკონომიკური სარგებელი როგორც სტაბილურობის ფაქტორი.

V. საერთაშორისო ჩარჩოები (ევროკავშირის როლი). ევროკავშირმა უნდა უზრუნველყოს ნეიტრალური დაფინანსება, მონიტორინგისა და ინფრასტრუქტურის განვითარება. სტანდარტების დანერგვა მდგრადი და ეთიკური ტურიზმისთვის. მხარდაჭერა ადგილობრივი აქტორებისთვის კონფლიქტ-სენსიტიური პროექტების მართვისას რის შედეგადაც რუსეთის გავლენა შემცირდება არა კონფორმტაციით, არამედ ალტერნატიული, მომგებიანი განვითარების შეთავაზებით.

VI. ნარატივების ტრანსფორმაცია. აფხაზეთი აღიქმება არა როგორც კონფლიქტის ზონა, არამედ საერთო კულტურული და ისტორიული სივრცე. ტურიზმი ქმნის პოზიტიურ საერთაშორისო იმიჯს. შიდა და გარე აუდიტორიებში ძლიერდება მშვიდობის დისკურსი.

ტურისტული ინიციატივები მშვიდობის მშენებლობის პროცესში წარმოადგენენ მრავალფუნქციურ მექანიზმს, რომელიც აერთიანებს ეკონომიკურ სარგებელს, სოციალურ ჩართულობასა და ნდობის განმტკიცებას. მათი წარმატება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული განათლების სისტემის აქტიურ მონაწილეობაზე, ძლიერი ინსტიტუციური ჩარჩოს არსებობასა და საერთაშორისო პარტნიორების, მათ შორის ევროკავშირის, გრძელვადიან მხარდაჭერაზე. სწორად დაგეგმილი ტურისტული ინიციატივები შეიძლება იქცეს მდგრადი მშვიდობის ხელშემწყობ ფაქტორად კონფლიქტით დაზარალებულ საზოგადოებებში.

კვლევის ანგარიში: ტურიზმი და სოციალური კავშირები

რაოდენობრივი მონაცემების მისაღებად ჩატარდა ონლაინ გამოკითხვა აფხაზეთში მცხოვრები მოსახლეობის, იქაური გიდებისა და ტურიზმით დაინტერესებულ პირებს შორის, Facebook-ის გვერდების და ჯგუფების საშუალებით: (აფხაზეთის მაცხოვრებლების დამოკიდებულების კვლევა საქართველოს სხვა რეგიონებში მოგზაურობის მიმართ) ხოლო მეორე რაოდენობრივი კვლევა: „ტურიზმის როლი კონფლიქტურ რეგიონებში და აფხაზეთიდან საქართველოს სხვა რეგიონებში მოგზაურობის ბარიერები.“ საქართველოს გიდებსა და ტურიზმით დაინტერესებულ პირებს შორის. კვლევა მიზნად ისახავს ტურიზმის გავლენის გაანალიზებას სოციალურ კავშირებსა და საზოგადოებრივ ურთიერთობებზე, განსაკუთრებით კონფლიქტურ და პოსტ-კონფლიქტურ კონტექსტში. გამოკითხულთა დემოგრაფიული ანალიზი აჩვენებს, რომ რესპონდენტთა აბსოლუტური უმრავლესობა ახალგაზრდა თაობის წარმომადგენელია. კერძოდ,

42.9% მიეკუთვნება 19-25 წლის ასაკობრივ ჯგუფს, ხოლო 40% — 13-18 წლის კატეგორიას. გენდერული სტრუქტურა თითქმის თანაბარია, ქალთა მცირედი უპირატესობით (51.4%). გეოგრაფიული განაწილების მიხედვით, რესპონდენტთა ძირითადი ნაწილი წარმოდგენილია გალის რაიონიდან (77.1%), ხოლო დანარჩენი ნაწილი მოდის სოხუმიდან, ტყვარჩელიდან და სხვა დასახლებებიდან. პროფესიული კუთხით, დომინირებენ სტუდენტები და სხვადასხვა სფეროში დასაქმებული პირები, მაშინ როდესაც ტურიზმის სექტორში უშუალოდ ჩართული რესპონდენტების წილი შედარებით მცირეა.

კვლევის შედეგები მიუთითებს მოგზაურობის მაღალი აქტივობისა და პოზიტიური განწყობების არსებობაზე. რესპონდენტთა 60%-ს ბოლო ერთი წლის განმავლობაში განხორციელებული აქვს ვიზიტი საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში, ხოლო საერთო ჯამში 80%-ს ერთხელ მაინც უმოგზაურია. მოგზაურობის ძირითადი მიზნებია დასვენება (37.1%) და პირადი/ოჯახური კავშირების შენარჩუნება (34.3%), რაც ცხადყოფს ტურიზმის არა მხოლოდ რეკრეაციულ, არამედ სოციალურ ფუნქციას. აღსანიშნავია, რომ სხვა რეგიონებში მოგზაურობის მიმართ განწყობა უკიდურესად პოზიტიურია (88.5%), ხოლო მომავალში მოგზაურობის სურვილს თითქმის ყველა რესპონდენტი (97%) გამოხატავს.

მოტივაციური ფაქტორების ანალიზი აჩვენებს, რომ ტურისტული ინტერესების ცენტრში ბუნებრივი გარემო და დასვენებაა, რასაც მოსდევს კულტურული და საგანმანათლებლო მოტივები. მოგზაურობის ფორმატის თვალსაზრისით, უმრავლესობა უპირატესობას ანიჭებს ოჯახთან ან მეგობრებთან ერთად მოგზაურობას (54.3%), რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს ტურიზმის სოციალურ განზომილებას. ასევე აღსანიშნავია, რომ რესპონდენტები უფრო მეტად ამჯობინებენ ხანგრძლივ ვიზიტებს (ერთ კვირაზე მეტი), რაც მიუთითებს ღრმა გამოცდილებისა და ინტეგრაციის სურვილზე. მოგზაურობისას ყველაზე მეტად ფასდება სტუმართმოყვარეობა (60%), რასაც მოსდევს მომსახურების ხარისხი და ტურისტული ობიექტების მრავალფეროვნება.

მიუხედავად პოზიტიური დამოკიდებულებებისა, კვლევამ გამოკვეთა მნიშვნელოვანი ბარიერები, რომლებიც ზღუდავს ტურისტულ აქტივობას. მთავარი შემაფერხებელი ფაქტორებია ფინანსური რესურსების შეზღუდულობა და უსაფრთხოების საკითხები. რესპონდენტთა თითქმის ნახევარი აღნიშნავს, რომ ეკონომიკური მდგომარეობა წარმოადგენს მოგზაურობის ძირითად დაბრკოლებას. შესაბამისად, სახელმწიფოსგან ისინი ელიან გადაადგილების პროცედურების გამარტივებასა და ფინანსურ მხარდაჭერას, ხოლო ტურისტული სექტორის წარმომადგენლებისგან — უფრო ხელმისაწვდომ ფასებს (65.7%). ამასთან, განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა უსაფრთხოებისა და ნდობის გარემოს შექმნას, რომელიც განსაზღვრულია, როგორც ერთ-ერთი გადამწყვეტი ფაქტორი ტურისტული აქტივობის ზრდისთვის.

კვლევის დასკვნითი ნაწილი ხაზს უსვამს ტურიზმის მნიშვნელოვან სოციალურ ფუნქციას. რესპონდენტთა 77.2% მიიჩნევს, რომ ტურიზმი მნიშვნელოვან, ხოლო ზოგ შემთხვევაში გადამწყვეტ როლს ასრულებს კონფლიქტურ რეგიონებში მშვიდობის მშენებლობის, სოციალური კავშირების განმტკიცებისა და ეკონომიკური ურთიერთობების გაღრმავების პროცესში. აღნიშნული შედეგი ცხადყოფს, რომ ტურიზმი აღიქმება არა მხოლოდ დასვენებისა და გართობის საშუალებად, არამედ როგორც სოციალური ინტეგრაციისა და ნდობის აღდგენის ეფექტიან მექანიზმად.

მეორე კვლევა: „ტურიზმის როლი კონფლიქტურ რეგიონებში და აფხაზეთიდან საქართველოს სხვა რეგიონებში მოგზაურობის ბარიერები.“ პირველ რიგში, რესპონდენტთა დემოგრაფიული მახასიათებლების ანალიზი ცხადყოფს, რომ კვლევის სამიზნე ჯგუფი ძირითადად „პოსტ-კონფლიქტურ“ თაობას წარმოადგენს. კერძოდ, გამოკითხულთა 75.6% 19-25 წლის ასაკობრივ კატეგორიაში ერთიანდება, ხოლო 64.4% სტუდენტია, რაც მიუთითებს აკადემიური სივრცის მნიშვნელოვან როლზე აღნიშნული დისკურსის ფორმირებაში. ამასთან, აღსანიშნავია ქალთა მაღალი წარმომადგენლობა (75.6%), რაც შეიძლება ინტერპრეტირდეს როგორც ინდიკატორი იმისა, რომ მშვიდობის მშენებლობისა და სოციალური ინტეგრაციის საკითხები განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს ახალგაზრდა ქალებში. კვლევამ ასევე გამოავლინა ერთსულოვანი დამოკიდებულება ტურიზმის, როგორც მშვიდობის ხელშემწყობი ინსტრუმენტის მიმართ: რესპონდენტთა 100% აღიარებს მის მნიშვნელობას, ხოლო 84.4% მას „ძალიან მნიშვნელოვან“ ფაქტორად მიიჩნევს სოციალურ-ეკონომიკური კავშირების აღდგენის პროცესში. აღნიშნული შედეგები ადასტურებს, რომ საზოგადოებაში არსებობს მზაობა ტურიზმის ჰუმანიტარული ფუნქციის გააზრებისა და მისი გამოყენების მიმართ.

მეორე მიმართულება უკავშირდება სტრუქტურული ბარიერების იდენტიფიცირებას. მიუხედავად პოზიტიური განწყობებისა, კვლევა ავლენს მკაფიო დისონანსს დეკლარირებულ სურვილსა და არსებულ რეალობას შორის. რესპონდენტთა აბსოლუტური უმრავლესობა (93.3%) მთავარ შემაფერხებელ ფაქტორად ასახელებს პოლიტიკურ არასტაბილურობასა და უსაფრთხოების რისკებს, რაც მიუთითებს სისტემურ და გეოპოლიტიკურ გამოწვევებზე. ამ ფონზე, ლოგისტიკური, ფინანსური და საინფორმაციო ბარიერები (თითოეული 24.4%) შედარებით ნაკლებად კრიტიკულად აღიქმება. აღნიშნული გარემოება ხაზს უსვამს, რომ ძირითადი პრობლემა რესურსების დეფიციტში კი არ მდგომარეობს, არამედ კონფლიქტით განპირობებულ პოლიტიკურ ჩიხში, რომელიც ზღუდავს ადამიანთა გადაადგილებასა და ურთიერთქმედებას.

მესამე მნიშვნელოვანი ბლოკი ეხება ინტერვენციის მოდელს, სადაც რესპონდენტები მკაფიოდ ანაწილებენ პასუხისმგებლობას სახელმწიფო და კერძო სექტორებს შორის.

სახელმწიფო დონეზე პრიორიტეტად განიხილება ფიზიკური და ადმინისტრაციული ბარიერების შემცირება — სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარება და გადაადგილების პროცედურების გამარტივება (77.8%). ამასთან, განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ნდობის აღდგენაზე ორიენტირებული საინფორმაციო კამპანიების განხორციელებას (46.7%), რაც აუცილებელია საზოგადოებრივი აღქმების ტრანსფორმაციისთვის. კერძო სექტორის დონეზე კი აქცენტი კეთდება ტურისტული პროდუქტის დივერსიფიკაციასა და მიზნობრივი შეთავაზებების შექმნაზე: რესპონდენტთა 60% მნიშვნელოვნად მიიჩნევს სპეციალური ტურისტული პაკეტების განვითარებას, ხოლო 53.3% — ინფორმაციის ეფექტიან გავრცელებას. ეს მიუთითებს ბაზარზე ადაპტირებული, მოთხოვნაზე ორიენტირებული სერვისების აუცილებლობაზე.

შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას, რომ კვლევის შედეგები მკაფიოდ წარმოაჩენს თანამედროვე ქართულ ახალგაზრდულ საზოგადოებაში არსებულ კონსენსუსს: ტურიზმი აღიქმება როგორც ეფექტიანი „ხიდი“ აფხაზეთსა და დანარჩენ საქართველოს შორის, რომელიც ხელს უწყობს ნდობის აღდგენას, სოციალური კავშირების გაძლიერებასა და ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებას. თუმცა, აღნიშნული პოტენციალის რეალიზაცია საჭიროებს კომპლექსურ და კოორდინირებულ მიდგომას, რომელიც მოიცავს როგორც სახელმწიფოს მხრიდან უსაფრთხოებისა და გადაადგილების გარანტიების უზრუნველყოფას, ისე კერძო სექტორის მხრიდან სერვისების ინოვაციურ ადაპტაციასა და ნდობაზე დაფუძნებული კომუნიკაციის განვითარებას.

დასკვნა

კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ საქართველოს კონფლიქტურ რეალობაში ტურიზმს შეუძლია იქცეს ერთ-ერთ იშვიათ პრაქტიკულ პლატფორმად, რომელიც ხელს უწყობს მშვიდობის მშენებლობის პროცესს პოლიტიკური სტატუსის საკითხების გვერდის ავლით. განსაკუთრებით აფხაზეთის რეგიონის შემთხვევაში, ტურიზმი წარმოჩინდება როგორც ეკონომიკური და სოციალური ურთიერთქმედების პოტენციური არხი, რომელიც ქმნის ადამიანურ კონტაქტებზე, საერთო ეკონომიკურ ინტერესებსა და კულტურულ გაცვლაზე დაფუძნებულ თანამშრომლობის შესაძლებლობებს. კვლევა აჩვენებს, რომ მცირე მასშტაბის, თემზე ორიენტირებული და კულტურულ-მემკვიდრეობაზე დაფუძნებული ტურისტული ინიციატივები შეიძლება იქცეს ნდობის აღდგენის ეტაპობრივ მექანიზმად. მსგავსი ინიციატივები ხელს უწყობს სტერეოტიპების შემცირებას, ადგილობრივი მოსახლეობის ეკონომიკურ გაძლიერებას და კონფლიქტის შედეგად დაშლილი სოციალური კავშირების ნაწილობრივ აღდგენას. ამ პროცესში ტურიზმი მოქმედებს არა როგორც კონფლიქტის გადაჭრის პირდაპირი ინსტრუმენტი, არამედ როგორც „რბილი ძალის“ ელემენტი, რომელიც ამზადებს ნიადაგს გრძელვადიანი

დიალოგისა და თანამშრომლობისთვის.

ამასთან, კვლევა ხაზს უსვამს არსებულ შეზღუდვებსა და რისკებს. უსაფრთხოების გამონვევები, პოლიტიზებული ნარატივები და ინსტიტუციური ბარიერები მნიშვნელოვნად ზღუდავს ტურიზმის სრულფასოვან ფუნქციონირებას კონფლიქტურ რეგიონებში. შესაბამისად, ტურიზმის გამოყენება მშვიდობის მშენებლობის პროცესში საჭიროებს მკაფიო კონფლიქტ-სენსიტიურ მიდგომას, საერთაშორისო პარტნიორების, მათ შორის ევროკავშირის, ჩართულობას და ადგილობრივი თემების ინტერესებზე დაფუძნებულ პოლიტიკას.

საბოლოოდ, აფხაზეთის რეგიონთან მიმართებით ტურიზმი შეიძლება განიხილებოდეს როგორც ეკონომიკური ხიდეების ფორმირების დამატებითი საშუალება, რომელიც არ ცვლის პოლიტიკურ პროცესებს, თუმცა ავსებს მათ სოციალური და ეკონომიკური თანამშრომლობის პრაქტიკული ელემენტებით. სწორად დაგეგმილი და მართული ტურისტული ინიციატივები ქმნის შესაძლებლობას, რომ ტურიზმი იქცეს არა მხოლოდ განვითარების, არამედ მშვიდობის თანდათანობითი კონსოლიდაციის ფაქტორად საქართველოში.

რეკომენდაციები:

1. დოკუმენტაციისა და გადაადგილების პროცესის ოპტიმიზაცია. რეკომენდებულია ენგურის ხიდეზე გადაადგილებასთან დაკავშირებული ადმინისტრაციული და დოკუმენტაციის პროცედურების ოპტიმიზაცია, რაც გულისხმობს რეგულაციების გამჭვირვალობის გაზრდას, ბიუროკრატიული ბარიერების შემცირებას და მომსახურების სტანდარტიზაციას. აღნიშნული ნაბიჯი ხელს შეუწყობს როგორც ადგილობრივი მოსახლეობის, ისე პოტენციური ვიზიტორების უსაფრთხო, სწრაფ და პროგნოზირებად გადაადგილებას. ამასთანავე, მიზანშეწონილია ერთიანი საინფორმაციო სისტემის ფორმირება, რომელიც უზრუნველყოფს განახლებად და სანდო ინფორმაციას გადაადგილების პირობების, მოქმედი შეზღუდვებისა და უსაფრთხოების პროტოკოლების შესახებ. მსგავსი პრაქტიკული ინსტრუმენტების დანერგვა გაზრდის მომხმარებელთა ნდობას, შეამცირებს გაურკვევლობას და ხელს შეუწყობს რეგიონული ტურიზმის მიმართ ინტერესის ზრდას.

2. ჰუმანიტარული და ტურისტული გამშვები პუნქტების განვითარება. აუცილებელია სპეციალიზებული საინფორმაციო ცენტრების შექმნა, რომლებიც უზრუნველყოფენ მგზავრთა ინფორმირებულობას, უსაფრთხოების სტანდარტების დაცვას და ოპერატიულ მხარდაჭერას გადაადგილების პროცესში. ასეთი ცენტრები უნდა ფუნქციონირებდეს როგორც საკოორდინაციო პლატფორმები, რომლებიც გააერთიანებენ სანდო ინფორმაციას, მომსახურების სერვისებს და ლოგისტიკურ მხარდაჭერას. ამასთან, პროცესის ეფექტიანობისთვის მნიშვნელოვანია მრავალდონიანი თანამშრომლობა ტურისტულ ორგანიზაციებს, საერთაშორისო ინსტიტუციებსა და ადგილობრივ ადმინისტრაციულ სტრუქტურებს შორის. აღნიშნული პარტნიორობა ხელს შეუწყობს უსაფრთხო და სტრუქტურირებული ტურისტული მარშრუტების განვითარებას, რაც გააუმჯობესებს რეგიონში გადაადგილების ხარისხს და ხელმისაწვდომობას. შედეგად, მსგავსი მიდგომა ხელს უწყობს არა მხოლოდ ეკონომიკური აქტივობის ზრდას და ტურიზმის განვითარებას, არამედ ადამიანის უფლებების დაცვის გაძლიერებასა და კონფლიქტურ რეგიონებში სოციალური სტაბილურობის ხელშეწყობას.

3. კონფლიქტ-სენსიტიური ტურიზმის ინსტიტუციონალიზაცია. რეკომენდებულია, ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის და მშვიდობის მშენებლობის პროგრამების ფარგლებში ჩამოყალიბდეს კონფლიქტ-სენსიტიური ტურიზმის ცალკეული მიმართულება. აღნიშნული მიდგომა უზრუნველყოფს ტურისტული ინიციატივების სისტემურ ინტეგრაციას მშვიდობის მშენებლობის სტრატეგიებში და ამცირებს პოლიტიზაციის რისკს აფხაზეთის რეგიონთან დაკავშირებულ კონტექსტში.

4. თემებზე დაფუძნებული ტურიზმის განვითარების მხარდაჭერა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კონფლიქტის მიმდებარე ტერიტორიებზე, სადაც ტურიზმი შეიძლება იქცეს ადგილობრივი განვითარების ინსტრუმენტად. ამ მიმართულებით მიზანშეწონილია ევროკავშირის ფინანსური და ტექნიკური მხარდაჭერით თემზე ორიენტირებული ტურისტული მოდელების დანერგვა და გაძლიერება, რომლებიც ეფუძნება ადგილობრივი რესურსების, კულტურისა და საზოგადოების აქტიურ ჩართულობას. ასეთი მიდგომა უზრუნველყოფს რამდენიმე სტრატეგიულ შედეგს: პირველ რიგში, იგი ხელს უწყობს ადგილობრივი მოსახლეობის ეკონომიკურ გაძლიერებას შემოსავლის დივერსიფიკაციისა და დასაქმების შესაძლებლობების ზრდის გზით. მეორე მხრივ, ძლიერდება სოციალური კაპიტალი, რაც გამოიხატება საზოგადოებრივი ურთიერთობების, ნდობისა და თანამშრომლობის ქსელების განვითარებაში. გარდა ამისა, თემზე დაფუძნებული ტურიზმი ქმნის წინაპირობას კონფლიქტის შედეგად დასუსტებული სოციალური კავშირების ეტაპობრივი აღდგენისათვის, რაც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს გრძელვადიანი სოციალური ინტეგრაციის პროცესში.

5. უნარებისა და ცოდნის განვითარება. აუცილებელია ევროკავშირის მხარდაჭერილი საგანმანათლებლო პროგრამების გაფართოება, რომლებიც მოიცავს: ტურიზმის მდგრად მართვას, კონფლიქტ-სენსიტიურ დაგეგმვას, ინტერკულტურულ კომუნიკაციას. ასეთი ინიციატივები ზრდის ადგილობრივი აქტორების ინსტიტუციურ მდგრადობას და აძლიერებს მათ ჩართულობას მშვიდობის მშენებლობის პროცესში.

6. კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა და საერთო ნარატივების მხარდაჭერა. ევროკავშირის შეუძლია მნიშვნელოვანი როლის თამაში კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ერთობლივი პროექტების მხარდაჭერაში, რომლებიც ეფუძნება ინკლუზიურ და ნეიტრალურ ნარა-

ტივებს. ეს ხელს უწყობს საერთო კულტურული სივრცის აღქმას და ამცირებს დაპირისპირებულ იდენტობებთან დაკავშირებულ ნარატივებს კონფლიქტურ გარემოში.

7. მონიტორინგი და შეფასება. საჭიროა მონიტორინგისა და შეფასების (M&E) ინსტრუმენტების შექმნა, რომლებიც გაზომავენ ტურისტული ინიციატივების სოციალურ, ეკონომიკურ და სამშვიდობო ეფექტებს. ეს უზრუნველყოფს მტკიცებულებებზე დაფუძნებულ პოლიტიკას და ზრდის პროგრამების ეფექტიანობას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Abkhazia Sees Tourism Boom. (n.d.). Retrieved from <https://iwpr.net/global-voices/abkhazia-sees-tourism-boom>;
2. Abkhazia: Economic and Political Situation and Perspectives. (n.d.). Retrieved from <http://www.kapba.de/EconAndPolSit.html>;
3. AbkhazWorld. (n.d.). აფხაზეთში ტურისტული ვიზიტების დინამიკა;
4. Civil.ge. (n.d.). კონფლიქტური რეგიონების ეკონომიკური და ტურისტული მიმოხილვები;
5. Cooperation between EAEU countries in tourism can catalyze economic growth. (n.d.). Retrieved from <https://eec.eaeunion.org/en/news/sotrudnichestvo-stran-eaes-vsphere-turizma-mozhet-stat-katalizatorom-ekonomicheskogo-rosta/>;
6. De Facto Abkhazia Will Close Enguri Bridge Due to October 26 Elections. (n.d.). Retrieved from <https://www.sakartvelosambebi.ge/en/news/de-facto-abkhazia>;
7. GEORGIAN TOURISM IN FIGURES 2024. (2024). Retrieved from <https://gnta.ge/ge>;
8. Global Travel & Tourism is Strong Despite Economic Headwinds. (n.d.). Retrieved from <https://wttc.org/news/global-travel-and-tourism-is-strong-despite-economic-headwinds>;
9. Human Rights in the Occupied Territories and Along the Dividing Line. (2024) Retrieved from <https://democracyresearch.org/files/344web%20eng%201072024.pdf>;
10. In 2025, 300,000 more Russians arrived in Abkhazia alone than in the rest of Georgia. (n.d.). Retrieved from [\[mxolod-apxazetshi-danarchen-sakartvelostan-shedarebit-300-atasit-meti\]\(https://www.bpn.ge/article/148938-2025-cels-mxolod-apxazetshi-danarchen-sakartvelostan-shedarebit-300-atasit-meti\);](https://www.bpn.ge/article/148938-2025-cels-</div><div data-bbox=)

11. Leading Sub-sector: Tour Operators, Hotels, Infrastructure. (n.d.). Retrieved from <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/georgia-tourism>;
12. Merchandise trade of the unrecognized entities in West Asia: The gravity model of trade, including Abkhazia and South Ossetia. (2022). Retrieved from <https://reference-global.com/download/article/10.2478/ijme-2022-0029.pdf>;
13. Russians flock to breakaway territory despite accommodation shortage and poor service. (n.d.). Retrieved from <https://iwpr.net/global-voices/abkhazia-sees-tourism-boom>;
14. The Enguri crossing point fully reopened from July 5, 2021. (2021). Retrieved from <https://smr.gov.ge/en/news/read/2080/the-enguri>;
15. Tourism and Competitiveness. (n.d.). Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/competitiveness/brief/tourism-and-competitiveness>;
16. Tourism in Abkhazia. (n.d.). Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Tourism_in_Abkhazia;
17. Tourism in Georgia (country). (n.d.). Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Tourism_in_Georgia_%28country%29;
18. Tourism Northern Ireland – Strategic Framework. (n.d.). Retrieved from <https://www.tourismni.com/about-us/corporate-information>;
19. Travel & Tourism Economic Impact Research (EIR). (n.d.). Retrieved from <https://wttc.org/research/economic-impact/economic-research/economic-impact-analysis/league-table-summary>;
20. UNDP – Action for Cooperation and Trust (Cyprus). (n.d.). Retrieved from <https://www.undp.org/cyprus>;
21. UNWTO – Tourism and Peace Reports. (n.d.);
22. UNESCO – Mostar Reconstruction Case. (n.d.). Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/list/946>;
23. საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია (GNTA). (n.d.). ოფიციალური სტატისტიკა. Retrieved from <https://gnta.ge/ge>;
24. What is the economic impact of Travel & Tourism? (n.d.). Retrieved from <https://wttc.org/research/economic-impact/economic-research/economic-impact-analysis/league-table-summary>;